

# Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

(Ulusal Hakemli Dergi)

ISSN: 1300-4689

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü

Âlim GERÇEL

Genel Yayın Müdürü

Ömer BÜYÜKBAŞ

Düzenleyiciler

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN, Prof. Dr. Remzi KILIÇ

Dr. Ahmet KAYASANDIK, Mehmet BİLGEHAN

## HAKEM HEYETİ

Prof. Dr. Ahmet BURAN (Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet CİHAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN (Necmettin Erbakan Ü)

Prof. Dr. Atabey KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Erdoğan BOZ (Eskişehir Osmangazi Ü)

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN (Ege Üniversitesi)

Prof. Dr. Hatice ŞAHİN (Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ü)

Prof. Dr. Kemal GÖDE (S. Demirel Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. M. Metin KARAÖRS (Erciyes Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN (Hacettepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa KESKİN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa SEVER (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa TURAN (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Osman YILDIZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Remzi KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY (Erciyes Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Zeki KAYMAZ (Ege Üniversitesi)

Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ (Erciyes Üniversitesi)

Dr. Ahmet KAYASANDIK (Abdullah Gül Üniversitesi)

Mehmet BİLGEHAN (Erciyes Üniversitesi)

Mehmet ÇAYIRDAĞ (Erciyes Üniversitesinden Emekli)

Yaşar ELDEN (Erciyes Üniversitesi)

## Yazışma Adresi

Erciyes Dergisi, P.K. 218, 38002 KAYSERİ

Telefon – Belgeç: 0 352 231 73 03

## İdare Yeri

Sahabiye Mahallesi Muhtarlığı

Kalenderhane Sokağı, Nu.: 8

38010 Kocasinan/KAYSERİ

Ağ sayfası: www.erciyesdergisi.com

E-posta: bilgi@erciyesdergisi.com

erciyesdergisi@mynet.com

alimgercel@mynet.com

## İÇİNDEKİLER

SAYFA

Ziya Gökalp'in Batı-Dışı Modernleşme Modeli ve  
Mehmet Ateşoğlu'nun Şiirlerinde Modelin Birinci  
Basamağı "Türkleşmek" -I

ÂlimGERÇEL, MehmetBİLGEHAN.....1

Türkiye ve İsrail İstihbaratının Gridsel Temeli

Dr. Ceyhun DEMİRKOLLU

(MakineMühendisi).....8

Onlar ve Derviş Selâmına Süzülmüş Bulut (Şiir)

Prof. Dr. ÖnderÇAĞIRAN.....10

Çankırı (Şiir)

Sadık SOFTA.....10

Bağımsızlığının İlk Yıllarında Azerbaycan-Türkiye  
İlişkileri

Anzule AMİROVA.....11

Kastamonu'da İnsan Uzuvarlarıyla İlgili İnançlar

Prof. Dr. Eyüp AKMAN.....19

21. Yüzyılda Nasreddin Hoca'yı Anlayabildik mi?

Sait ÖZER.....23

Kayseri Şehitleri İçin Tarih "PKK'nin Korkulu Rüyası  
Yiğit Komandolarımız"

Mustafa ASLAN.....28

## Fiyat Tarifesi (KDV dâhil)

Sayısı: 10 TL

Yıllık abone bedeli: 90 TL

Resmî abone bedeli (Taahhütlü): 150 TL

Yurt dışı abone bedeli: 40 Euro – 50 Dolar

Dergimiz öğretmen ve öğrencilere %10 indirimlidir.

Reklam bedeli: Reklam sahibinin lütfuna tâbidir.

Havaleleriniz için posta çeki hesabı: Âlim Gerçel, 116866

Vakıfbank Kocasinan Şb. IBAN: TR590001500158007286226630

Baskı

Geçit Matbaacılık ve Yayıncılık San. Tic.

Oymağaç Mah. 5067. Sok. Nu.: 4-C Mobilyakent Kocasinan/KAYSERİ

Telefon: 0352 320 48 61, Belgeç: 320 48 54

www.gecitmatbaacilik.com E-posta: gecitmatbaacilik@hotmail.com

YIL: 41 ★ SAYI: 481 ★ OCAK, 2018

**Özet:**

*Tarihte düşman işgaline uğramayan Kastamonu, eski Türk inançlarının yaşandığı yörelerden biridir. Batıl inançlar başlangıçta, bir dinin ya da bir inancın bir parçası veya kendisi olabilir. Her insanın gökte bir yıldızı olduğuna dair eski çağlardan bu yana gelen bu inanç sistemi günümüzde astroloji adını alır. Bu inanışların yanında vücudun parçalarının, yönlerinin, iç ve dış uzuvlarının nitelikleri ile ilgili inançlar da eski hekimlikle ilgili bilimsel bilgilerin serpintileridir. Saç, sakal, göz, kulak, burun, diş, tırnak, al, parmaklar, göbek kordunu, ayak, boyun vb. uzuvlarla ilgili Kastamonu'da yaşayan inançlar vardır. Bunlar dikkatle inceleme değer. Uzuvlarla ilgili inanışların temelinde yapılan pratikler temelde insanın saadeti, sağlığı ve huzurunun ön planda olmasıdır.*

**Anahtar Kelimeler:** Kastamonu, İnanç, Batıl, İnsan Uzuu, Astoloji

**Giriş**

**K**astamonu, eski Türk inançlarının canlı ve yoğun bir şekilde bulunduğu yörelerimizden birisidir. Bu durumu, Kastamonu'nun başlangıçtan itibaren hiç düşman işgaline uğramayışıyla açıklayabileceğimiz gibi sadece göç veren veya çok az göç alan bir il olması dolayısıyla da izah edebiliriz.

Kastamonu halk inançlarıyla derli toplu ilk çalışmayı merhum Prof. Dr. Abdülkerim Abdülkadiroğlu yapmıştır. 1987 yılında III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi'nde sunduğu bildirisinde genel olarak hem halk inançlarını tasnif etmiş hem de bu tasnifin içini Kastamonu halk inançlarıyla doldurmuştur.

Bu tasnifin *Canlı varlıklar* bölümünün üçüncü maddesini insan uzuvları ile ilgili inançlar oluşturmaktadır (Abdülkadiroğlu 1987). Biz de bu araştırmamızda bu tasniften yola çıkarak konuyu biraz daha detaylı olarak ele alıp, mevcut inançları Türk dünyası inançlarıyla mukayese ettik.

Bu gün batıl inanç veya boş inanç olarak adlandırdığımız inançlar hiç şüphesiz başlangıçta bir dinin veya inancın bir parçası veya kendisiydi.

"Her insanın gökte bir yıldızı bulunduğu düşüncesi gibi, çok eski çağlardan bu yana, astroloji bilgilerine dayanan inanışların yanında, vücudun çeşitli parçalarının, yönlerinin iç ve dış uzuvlarının nitelikleri, onlarla beden ve ruh güçlerinin, yeteneklerinin ilişkileri üzerine bir takım düşünceler de eski hekimlik, anatomi, fizyoloji, ruh bilim bilgilerinin serpintileridir; bunlar zamanla kalıplaşmış, inanç biçimini almışlardır." (Boratav

1984: 24).

Önceleri eski dinin veya dinlerin bir unsuru olan bazı inançlar bu gün İslam diniyle uyuşmayabilir. Bu durumda yapılması gereken, neyin batıl veya boş inanç, neyin zararsız inanç olduğuna karar vermektir.

"Türkiye'de İslami esaslara ve çağdaş ilme aykırı olan, ancak inceleme ve araştırma, objektif tahlil sonucu boş ve dayanıksız inançlar batıl sayılabilir." (Tanyu 1976: 126). Bunların dışındakilerin insana ve topluma zararı dokunmadığı sürece yaşatılmasında bir sakınca olmasa gerektir.

Bu kısa girişten sonra Kastamonu'da insan uzuvlarıyla ilgili inançları başlıklar altında şöyle sıralayabiliriz:

**1) Saçla ilgili inançlar**

Bu başlık altında ele alacağımız inançların başında saç olmamak yani kel olmak akla gelmektedir. Kel olma, özellikle doğuştan kel olma, halk arasında pek hoş karşılanan bir durum değildir. Çünkü halk telakkilerinde kel olan kişiler son derece kurnaz, hilekâr ve insanlara zarar verici tiplerdir. Özellikle masallarımızda keloğlan tipi zekâyı, kurnazlığı temsil eder.

Saçla ilgili bir diğer inanç, kesilen saçın dışarı atılmamasıdır. Eğer saçlar dışarı atılırsa ya kuşlar onlardan yuva yapar ya da bu saçları kötü niyetli birisi alıp büyü yapar. Bu inancın aynısıyla Karapapah Türklerinde de karşılaşmaktayız.

Bir yaşına gelinceye kadar çocuğun saçı kesilmez. Bazı yerlerde ilk saç saklanır. Saçın ilk olarak kesilmesi tören şeklinde de olabilir. Azdavay'da çocuğun ilk saçı terazide tartılır. Çocuğun babası

saçın ağırlığınca altını, zekât olarak vermek zorundadır.

Hazara Türklerinde ilk saçın kesimi sırasında bir eğlence düzenlenir. Bu eğlenceye “saç toyu” adı verilir. O gün yenilir, içilir, eğlenilir (Kalafat 2002: 14). Bu saç toyu ile ilgili eğlenceleri Gagauz Türklerinde de görebilmekteyiz.

## 2) Sakal ile ilgili inançlar

Sakal adı altında verdiğimiz bu başlığımızda hiç sakalı olmayan veya çok az sakalı çıkan, yani halk arasında köse olarak adlandırılan tip üzerinde duracağız. Köse tipi pek çok masalda ve fıkarda olumsuz bir tip olarak karşımıza çıkmaktadır. Masallarda veya fıkralarda köse tipi genellikle acımasız, üçkâğıtçı, çıkarıcı, hırsızlık yapmaktan çekinmeyen, kurnaz ve çok akıllı bir insan olarak değerlendirilir (Taner 1997:278). Dolayısıyla bu tipler halk arasında sevilmezler. Tarafımızdan derlenen aşağıdaki iki masalda köse tipinin bazı özellikleri daha nettir.

1) “Üç gardaş İstanbul’a gitmişle. Bi küp hazırlamışla. Orda bir yapıya gömmüşle şimdi küpü. Neyse, sene gelmiş. Gayrı küp doldu. “Varıve alda gel şu küpü” déya büyük oğlan. Küçük oğlan gidiya, gelmeye. Gelmeyince büyükleri deya ki “Hedi ağanın bak da gel, nerde kaldı bu oğlan” Ortanca oğlan geliya bakıya “neye gelmediñ?” “Ağa, küpü almışla”

“Neye” “Valâ yok işde.” O da galagalmış orda. Onna gelmeyince büyükleri merak edip nihayeti o da geliya. Olanları diynéya gardaşlarından. Büyüklere déya ki “Bunu alan Köse dü” “Köse ise adı da Musadu” déya ortancası. “Köse ise, adı Musa ise boyu da gısadu” déya güççüğü de. Çarşuyu geziyala. Gez Allah gez. Gezerken mezerken Adı Musa, boyu gısa, gendü köse öyle bi adama rastlayala

“Aha parayı sen aldın” deyip adamın yakasına yapışyala. O da “almadım” “yok aldın” böyle devam ediyala aldın, almadın dey. Nihayeti adamı hakim huzuruna götürüyala.

Gardaşla hakime “Allah’ın şerrine razıyuz biz buña razı değiliz. Bizim parayı bu aldı” Hâkim üç gardaşı yollaya “Hedi siz gidin sabah gelin” déya.

Köseyi atıyala mapise . Hakim marangoza bi sanduk yapduruya. Kimse görmeden içine de bi canlı horuz gıyuya. Yarın sabah oluya. Üç gardaş geliya. “Bunun içindeki nedü” déya güççüklerine. Köse de yanlarında. “Bunun içindeki canlıdu” déya .

Ortancasına soruya hakim, ortancası da “Canlıysa sarıdu” déya . En büyüğüne soruya, o da “Canlıysa, sarıysa horuzdu bu” déya. “Lan bok yime köse. Para sende, çıkar parayı” déya hakim. Parayı çıkartturuya. Köseyi mapise atıyala. Kösele böyledü işte.”

2) “Köseynen şeytan arkadaş olmuş. Birbirlerine soğan ekelim demişle. Neyse soğan ekmişle şeytan demiş ki “Ben üstünü alurun.” Köseye dibi galmış. Neyse şeytan üstünü yolmuş hiçbir şey yok. Yarın da köse dibini çıkarmaya gitmiş. Tam iki öküz arabası gıpgırmızı soğan çıkarmış. Şindi birbirlerine “nedecüz” deyi soruyala. Şeytan “döğüş edecüz” déya.

Bi uzun bi gısa sırık kesmişle. Köse gısa sıruğu almış, şeytan uzununu. Evin içindele ya, köse cöğüz dokur gibi şeytana vurdukça, şeytanı bağırtmış. Şeytanı dövmüş. Böğez de dışarı çıkmışla. Uzununu köse kisasını şeytan almış. Köse uzaktan uzağa şeytana vurdukça bağırtmış. Sopası uzun ya gine döğmüş şeytanı. Köse her şeyden bokdur.” (Akman 2002: 28)

Görüldüğü gibi birinci masalda köse; hırsız, ikinci masalda da kurnazdır. Şeytandan bile daha hilekârdır.

## 3) Gözle ilgili inançlar

Gözü mavi olanın nazarı degeceğine inanılır. Bunlara “gavur gözlü” denir. Ekseriyetle bunların nazarından korunmak için gök boncuk taşınır.

Kör insanlar da olumsuz tiplerdendir. Kastamonu, özellikle Araç ilçesi ve köylerinde şu söz yaygındır:

*“Allahümme ferden  
Kendini sakın, kel ile körden  
Topal da geliyor geriden”*

Sağ gözün seyirmesi gülmeye, sol gözün seyirmesi ağlamaya işarettir. Bu inanç Hazara Türkleri arasında da vardır. Örneğin birinin sağ gözü seyir-

rirse iyi bir haber duyacağına veya iyi bir iş becereceğine, ama eğer sol gözü seyirirse kötü bir haber duyacağına inanılır.

Cahiliye döneminde Arabistan'da da bu inançla karşılaşmaktayız. Mutlak olarak göz seçirmesi, o kişi için "sevdiği kimseyi görecek" şeklinde yorumlanır(Çelik 1995:175).

#### 4) Kulakla ilgili inançlar

Kulakları büyük olan uzun ömürlü olur.

Kulağı çınlayan kişi, herhangi bir yerde, iyi veya kötü olarak kendisinden bahsedildiğine inanır. Sağ kulak çınlarsa kendisinden olumlu biçimde bahsediliyor demektir. Yine kulakların kızarması da kişinin kendisinden bahsedildiğinin alameti olarak kabul edilir.

#### 5) Burunla ilgili inançlar

Uzun burun makbuldür. Bunun için de "Atta karın, yiğitte burun" atasözü söylenmiştir.

Burnu büyük erkeklerin cinsel organının da büyük olabileceğine inanılır.

#### 6) Diş ile ilgili inançlar

Diş ağrısının kabir azabının yarısı olduğuna inanılır.

Çocuğun ilk dişinin çıktığını gören kişi ona hediye almalıdır. Bu hediyenin rengi mutlaka beyaz olmalıdır. Karakalpak Türklerinde de bu adet vardır. Çocuğun ilk dişi çıkınca fakire mal verilir, konu komşu yemeğe çağrılır. Çocuğun ilk dişi göründüğü halde sadakayı ve şöleni yapmayana ziyan geleceğine inanılır (Kalafat 2002: 68).

Süt dişlerin dökülmeye başladığı zaman, ağzıdan çıkan dişler rast gele atılmaz. Bir ekmeğe sarılır ve köpeğe yedirilir. Bu esnada köpeğe "Senin dişin eğri bitsin, benimki doğru bitsin." denir.

Bu âdetin ve inancın aynısını Hakas Türkleri'nde görmekteyiz. Onlar da düşen süt dişlerini ekmeğin arasına koyarak köpeğe yedirirler ve "kötü dişi kendine al, iyi dişi bana ver" derler (Yoloğlu 1999:100).

#### 7)Tırnakla ilgili inançlar

Geceleyin tırnak kesilmez, günahtır. Tırnak, kendisi düşmüş bile olsa yapıştırılmalıdır. Bu inanç her yerde çok yaygındır. Lamaizm inancına

göre can (sünezin) her kılığa girebilir ve her yerde saklanabilir. Lamaizm taraftarları sünezinlere zarar verilmesinden korkarlar. Sünezin, bazen tırnağın altında, saçtaki kepeğin arasında saklanabilir. Bu yüzden de gün battıktan sonra saç taramak, tırnak kesmek olmaz. Bu inançlar Lamaizm'e Şamanizm'den geçmiştir (Yoloğlu 1999:154).

Nogay Türklerinde de gece tırnak kesilmez. Gece tırnak kesenin rızkını kestiğine inanılır(Kalafat 2002:136).

#### 8) El ile ilgili inançlar

Büyük el her zaman makbuldür. Eskiden, evlenmek için özellikle eli büyük olan kadınlar tercih edilirmiş. Çünkü eli büyük olan kadın güçlü olur, ondan da iyi bir rençber ortaya çıkar.

Sağ el kaşınınca ele para girer, sol el kaşınınca para çıkar.

Ayrıca bütün işler sağ elle yapılmalıdır. Sol el ise sadece tuvalette kullanılır. Sol el ile yapılan işler uğursuzluk getirir.

#### 9) El parmaklarıyla ilgili inançlar

Önceden elimizin parmaklarının boyu eşit imiş. Ortadaki üç parmak, birbirlerine "Hırsızlığa gidelim" demişler. Başparmak ve serçe parmak da "sizi ihbar ederiz" demişler.

Bunun üzerine ortadaki üç parmak, baş ve serçe parmağın kafasına birer tokmak vurmuşlar ve onların boyu o zamandan beri kısa kalmış.

Yine parmakların şehadet parmağı, yüzük parmağı şeklinde isimlendirilmesi din ve kültürle ilgilidir.

#### 10) Göbek kesilmesi ile ilgili inançlar

Yeni doğan çocuğun göbeği kesildikten sonra ya Kuran-ı Kerim arasına ya da ahıra konulur. Kuran'ın arasına konulmasının sebebi, ilerde tahsil görmesini sağlamak içindir.

Ahıra konmasının sebebi ise hayvancılığa düşkün olması isteği ile açıklanır.

#### 11) Ayakla ilgili inançlar

Ayak başparmağının yanındaki parmak, başparmaktan büyükse o kişinin eşi, kendisinden önce ölür.

Eve, ahıra camiye girerken sağ ayakla girilmezdir.

### 12) Boyun kısa ya da uzun oluşuyla ilgili inançlar

Çok uzun boylu insanlar ahmak olarak kabul edilir. Çok kısa boylu insanlara da itibar edilmez. Bunlar için “Boyu yere yakın insandan korkacak-sın” denir. En iyisi orta boylu olanlardır. Halkımız bu durumu şu maniyle dile getirmiştir:

*Uzunlu boy ederler  
Kısayı yan ederler  
Orta boyun üstüne  
Her gün bir kan ederler*

### 13) Köstek kesme:

Yürüme yaşı geldiği halde yürüyemeyen veya bacakları birbirine dolaşarak yürümekte güçlük çeken çocuklar için “köstek kesme” adı altında bir tören yapılır.

Bir Cuma günü camiden ilk çıkan kişi daha evvel çocuğun bacaklarına çapraz olarak bağlanmış ipi keser. Böylelikle çocuğun bacaklarının açılacağına ve yürümeye başlayacağına inanılır.

Köstek kesme geleneğini Gagauz Türklerinde de görmekteyiz. Onlar bu işleme “Kösteeni kesmek” adı verirler(Yoloğlu 1999:102). Yine mersin Tahtacılarında da bu inanç ve uygulama hala varlığını sürdürmektedir(Selçuk 2004:154).

### Sonuç

Sonuç olarak, yukarıdan beri anlattığımız halk inanç ve uygulamalarının, eski dinlerin ve inançların bir uzantısı olarak günümüze kadar ulaştığını söyleyebiliriz. Bu pratikler hangi amaçla yapılıyor olursa olsun bunların temelinde yatan gerçek, kişiışiğlunun yani insanın saadeti, sağlığı ve huzurunun ön planda olmasıdır. Çünkü Kök Tanrı üstte mavi gök ile altta siyah yer arasında kişiışiğlunu yaratmış ve onun hep sağlıklı, huzurlu olmasını istemiştir.

Bu gün *İslam dinine ve akla aykırı olmamak şartıyla* halk inançlarımızı bir kültür zenginliği olarak devam ettirmemizin bir sakıncası yoktur kanaatindeyim.

### Kaynak Kişiler:

Ayşe Akman: 90 yaşında, okuryazar değil, Araç-Kastamonu

Emine Akman: 65 yaşında, okuryazar değil, Araç-Kastamonu

Nuriye Ünal: 60 yaşında, okuryazar değil, Araç-Kastamonu

Faruk Karakaya: 65 yaşında, öğretim görevlisi, Taşköprü

Zühre Arslan:1949 doğumlu, okuryazar değil, Azdavay

Fahriye Demir:1948 doğumlu, okuryazar değil, Azdavay

Erdoğan Uzun Hasan:1970 doğumlu, memur, Daday

Cevdet Yakupoğlu:1970 doğumlu, öğretim üyesi, Kastamonu merkez

### Kaynakça

ABDÜLKADİROĞLU, Abdülkerim (1987). “Kastamonu’da Dinî Folklor veya Dinî-Manevi Halk İnançları”, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C. IV, Ankara

AKMAN, Eyüp (2002). Araç Folklorundan Örnekler (Oycalı Köyü/Kastamonu) Ankara

BORATAV, Pertev Naili (1984). 100 Soruda Türk Folkloru, İstanbul

ÇELİK, Ali (1995). İslam’ın Kabul veya Reddettiği Halk İnançları Hicaz Bölgesi, İstanbul

KALAFAT, Yaşar (2002). Balkanlardan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları I, Ankara

SELÇUK, Ali (2004). Tahtacılar, İstanbul

TANER, Nuri (1997). “Türk Masallarında Anlatım Biçimlerine Göre Köse Tipi ve Keloğlan ile Köse Tipinin Karşılaştırılması”, V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Edebiyatı Sektör Bildirileri II, Ankara

TANYU, Hikmet (1976). “Dini Folklor veya Dinî –Manevî Halk İnançlarının Çeşit ve Mahiyeti Üzerinde Bir Araştırma”, 27-29 Ekim 1975 Konya Uluslararası Folklor ve Halk Edebiyatı Sektör Bildirileri, Ankara

YOLOĞLU, Güllü (1999). Türklerin Aile Merasimleri, Ankara